ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ—ՏԱՐԻ—ԹԻՒ—758—ՇԱԲԱԹ—13—ՕԳՈՍՏՈՍ 1866

ՄԱՍԱՍԻՍ

Կ. Պոլսոյ համար Տարեկան հանդերձ Օրաթերթով 180 ղրշ.
Վեցամսեայ ,, ,, 100 ,,
Դուռառաց համար Տարեկան հանդերձ Օրաթերթով 200 ,,
Վեցամսեայ ,, ,, 100 ,,
Մեծ թիւը՝ 2 ղրշ.
Օրաթերթ 20 փր.

Ծանուցմանց տողը մէկ անգամի համար 3 ղրշ. երկու անգամի համար 2 ղրշ.
Դուրս գացած լրագրաց համար ծախքը խմբագրութեան վրայ է:
Լրագրոյս վերաբերեալ համակ կամ որեւ իցէ գրութիւն Խմբագիր=Տնօրէնին պիտի ուղղուի. եւ հանչու ծախքն՝ ալ ղրկողին վրայ է:

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ 1866

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Եւրոպայէն հետզհետէ առնուած լուրերը պատերազմին վերսին բորբոքման կասկածները մեծաւ մասամբ կը ցրեն։ Ոչնչի սահմանագլուխներուն խնդիրն առ այժմ ծանր հետևութիւններ չ'ապառնար։ Պէրլինի գաղղիական դեսպանը՝ Պ. Պէնէդէթի, իր պաշտօնատեղին կը դառնայ և Գաղղիոյ ու Բրուսիոյ մէջ բարեկամական յարաբերութիւնները կը շարունակեն։ Երկու կողմանէ պաշտօնական լրագիրներն յայտարարութիւն կընեն թէ « երկու կառավարութիւններն ասկից աւելի բարեկամութիւն ցոյց առած չէին իրարու, թէ Նաբոլէոն կայսեր դիտաւորութիւններն ասկից աւելի խաղաղասէր եղած չէին, և թէ Գաղղիոյ շահը կը պահանջէ՝ ոչ թէ կռոր մ'աննշան երկիր վասալիկ, այլ Գերմանիոյ օգնել որ իրեն ,,օգտակար համարած կերպով իր գործերը կարգի դնէ։ »

Բայց միւս կողմանէ այս ալ չկրնար ժխտուիլ, որ երբ Գաղղիոյ պէս տերութիւն մ'այսպիսի ծանր խնդիր մը կառաջարկէ, խնդիր մը՝ զոր ամէն կարգէ և կարծիքէ եղող գաղղիացիք բնականաբար համակրութեամբ կընդունին, բոլորովին առանց կարևորութեան չկրնար ըլլալ։ ուստի Թերևս գործը չաւրելու համար պահ մը կը ձգուի որ քնանայ, բայց ամէն հաւանականութեանց դուռը բաց մնալով, վերջնական լուծումը տեսնելու համար իրաց ելքին սպասելու կը հարկադրինք։

Սակայն այս պարագայիս մէջ հասարակաց կարծիքն ալ հետաքրքրական օգուտ չըլլար։ Գաղղիա մինչև հիմա Եւրոպայի ցամաք երկրին առաջին զէնորական տերութիւնն էր։ Սատովայի ճակատամարտն իրենն նախանձորդ մը հանեց, քանզի անհնար է որ երկու սահմանակից մեծ ազգերն իրարու զօրութեան վրայ նայելով չնախանձին։ Այս դգայուն ազգէ մը հասկնալու համար բաւական է անդրնական լրագիրները կարդալ։ Բրուսիոյ յաղթութիւններէն առաջ Անգղիոյ հասարակաց կարծիքը գրեթէ բոլորովին Աւստրիոյ կողմը կը տաշէր, և Գուլիելմոս թագաւորն ու Պ. ը Պիսմարք՝ որ Անգղիոյ խնամին եղող Տանիմարքայի թագաւորին երկու գեղեցիկ դքսութիւններն յափշտակելու ամբաստութիւն ըրած էին, իր առջև շնորհ չէին գտներ։ բայց հպարտ յաջողութիւնը Բրուսիոյ զինուց օգնելով Գաղղիոյ դէմ միացեալ Գերմանիա մը կազմելու գաղափարն իրակատարութեան մօտեցուց, անդրնայիք յանկարծ Բրուսիան պանծացընել սկսան։ «Աստ Գաղղիա կը վերաւորի և ինքինքենք նուաստացած կզգայ, կըսէ անգղական լրագիր մը։ և երբ Գաղղիա ինքզինք նուաստացած կզգայ, կա՛մ պատերազմ կը հանէ՝ կա՛մ յեղափոխութիւն։» Գաղղիացւոց ազատական մասին ամենէն երևելի տաղանդներն ալ Պ. Լուի Պլան, Ֆաւրքատ, և այլն, Բրուսիոյ մեծնալուն վրայ անդրնայցւոց ուրախութիւնը տեսնելով, աւելի վատատակար կը համարին զայն Գաղղիոյ, և կրնանք ըսել թէ իրենց հայրենակցաց մեծ մասն ալ սոյն կարծիքն ունին։

Այսպէս ահա Նաբոլէոն կայսրը՝ գոնե իր ազգին և Եւրոպայի առջև իր ազդեցութիւնը պահելու համար ըստիպուած է բան մ'ընելու և նայինք թէ Փարիզի ու Պէրլինի մէջ եղած դաղտնի բանակցութիւններն ի՛նչ արդասիք պիտի ունենան։ Սակայն նախանձոտն Անգղիա կը կասկածի որ Պէրլինի վրայ ձեռք չերկնցուի, ինչպէս որ շրջաբերութեան եղած զրոյցները կղզացընեն, և Թայմզ ալ օրը նոր լուր մը կը հրատարակէ՝ Թերևս իրաց ստուգութիւնը յերևան բերելու համար։ Գաղղիա պատերազմական պատրաստութիւններ կը տեսնէ, բաւական թերթը, Մօնիթէօր սուտ հանեց, ուստի Թայմզ դարձաւ հրատարակեց թէ Գաղղիա՝ Անգղիոյ կառավարութեան կասկածները փարատեր է, և թէ Նաբոլէոն կայսրը Պէրլինի թագաւորին ապահովիչ նամակ մը գրեր է։ Մօնիթէօր այս լուրերն ալ ուղղելով, առաջինը կը հաստատէ, իսկ երկրորդը սուտ կը հանէ։

Բայց հողային փոխարինութեանց մէջ ի՞նչ բան ունի Ռուսիա, որուն Բօղէնի Լեհ դքսութիւնը կը նուիրէ եղեր Բրուսիոյ կողմէն Մանթէօֆէլ զօրապետը։ Պ. ը Պիսմարքի քաղաքական բեղմնաւոր տաղանդն արդեօք ի՞նչ նոր մեքենայ մը կը լարէ՝ այսպիսի մեծ ընծայի մը շնորհիւ Ռուսիոյ բարեկամութիւնը շահելով։ Եւրոպական վերջին լրագիրները տակաւին ասոր վրայ բացատրութիւն մը չեն տար։ ուստի հեռագրին տուած լուրին ստուգութիւնն ալ կասկածելի կը թուի մեզ մինչև որ վաւերական տեղեկութիւններ առնուին։

Իսկ պատերազմող տերութեանց մէջ խաղաղութեան գործը դրեթէ կարգի դրուած է։ Բրակի դեսպանաժողովն իր նիստերը կը շարունակէ, և հեռագիրն արդէն ծանոյց թէ Բրուսիոյ և Աւստրիոյ մէջ հաշտութիւնն ստորագրուեր է։ Աւստրիա պատերազմի ծախքը վճարելուն պէս Բրուսիոյ զօրքերն իր երկիրներէն կելնեն, և կայսրութիւնն իր ներքին գործոց անօրէնութեանը կը նայի։ Դժուարութիւններն հիմա Իտալիոյ և Աւստրիոյ մէջն են։ օգոստոս 16ին Իտալական լեգէոր եպիսկոպոսները տակաւին Բրակի դեսպանաժողովին մասնակից եղած չէին։ Աւաջինը հետամուտ կըլլայ Թիրոլի իտալական մասն ալ ձեռք ձգելու, և երկրորդը ոչ միայն բացէ ՛ի բաց կը մերժէ զայս, այլ և դրամական փոխարինութիւն ալ կը պահանջէ՝ գոնէ Վենետիկի մէջ շնորհուած ամրութեանց համար։ Իսկ Գերմանական տերութիւններէն՝ Բրուսիոյ Վիլհելմպերկի և Պաւերիոյ հետ հաշտութեան պայմանները ստորագրած է։

Այս միջոցս լուսած քաղաքական զրոյցներուն ամենէն կարևորն է Նաբոլէոն կայսեր անձնական ակարութիւնը, որուն պատճառաւ օգոստոս 15ին՝ իր ծնունդ օրը՝ չկրցաւ Եւրոպական տերութեանց դեսպաններն ընդունիլ, և այս առթիւ ամէն տարի սովորական եղած այն կարճ ճառերէն մէկը խօսիլ, որ ներկայ պարագայից մէջ մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կ'սպասուէր։ Բայց վերջին հեռագիրը կը ծանուցանէ թէ կայսեր առողջութիւնը բարւոքելով՝ Փարիզցիներուն սիրտը հանգարտեցընելու համար Պուլոյնի անտառը շրջագայութեան ելեր է։

Անգղիոյ խորհրդարանին գոցուիլը ծանուցած ենք։ Այս առթիւ Թագուհւոյն կողմանէ խօսուած ճառն Անգղիոյ քաղաքականութեան վրայ նոր լոյս մը չսփռեր, և չեղութեան ու անմիջականութեան վրայ հարար անդամ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՐԴԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆ ԵՒ ԱՆՈՐ ՈԳԻՆ

Գաղղիոյ Ծերակուտի ժողովին անդամներէն Պ. Պօնժան՝ Փարիզի Նարոլէոնեան Գիմնազիոնի գարշաբաշխութեան օրը ճառ մը խօսեցաւ, որուն նշանաւոր հատուածները կը թարգմանենք։ Այս ճառը բնականաբար գաղղիական ուսումնականաց ուղղուած է։ բայց մեր ալ ուսումնասէր երիտասարդութիւնը խիստ բարձր սկզբունքներ և օգտակար խրատներ կրնայ գտնել անոր մէջ։ Իսկ անոնք որ մեր մէջ ալ ԺԹ. դարու քաղաքակրթութիւնն՝ անհաւատութիւն, և ազատականութիւնն՝ անզսպակաս յանդգնութիւն կը կարծեն բարեմտաբար, կրնան Պ. Պօնժանի խօսքերը կարդալով իրենց սխալմունքը ճանչնալ։

« Ձեր ժամանակին մարդիկն եղէք, ըսի, ներեցէք ուրեմն որ անոր ոգին և մեր վրայ դրած պարտաւորութիւնները համառօտիւ ցոյց տամ։

« Խղճի ազատութիւնը, անհատական ազատութիւնը, աշխատութեան ազատութիւնը, արդի ժամանակիս ամենէն պայծառ յաղթութիւններն են անշուշտ։ Դո՛ւք, երիտասարդներ, այս ազատութեանց արժէքը հասկնալու համար պէտք է որ հին ժամանակները միտքերնիդ բերէք, երբ ժողովուրդք կրօնական և քաղաքական բռնութիւններէ կը տառապէին։

« Ուրիշ ազգեր ալ մեզի (գաղղիացւոց) պէս այս հիմնական ազատութիւնները կը փայլեն։ բայց գաղղիական ընկերութիւնն ուրիշ եւրոպական ընկերութիւններէ տարբերող սկզբունքն է օրինաց առջև ամենքին ունեցած հաւասարութիւնը, և ընկերական վիճակին մէջ յառաջ երթալու համար տաղանդէ և առաքինութենէ զատ ուրիշ նախամեծարութիւն չգիտնալուիլը։

« Այս սկզբունքին հիմն է Աւարտանն ու մարդկային խիղճը։ բայց դեռ շատ դարեր չէին երբ բոլորովին փիլիսոփայական ցնորք մը համարուած էր։ Մեր հայրերը նախ 1789 ին հաւասարութիւնն արդի ընկերութեան հիմունքն հրատարակեցին։ բայց մեր ժամանակին կը մնար անոր հետևութիւնը հանել, առնն գաղղիացւոց իրենց գործոց մասնակից ըլլալու իրաւունք տալով, ընդհանուր քուէարկութեան միջոցաւ։

« Ի՞նչ կը մնայ ուրեմն հիմա ամեն մարդոց ընել, եթէ ոչ հաւատարութեան սկզբունքն իր պարտաւորութեամբք հանդերձ ընդունիլ։ Սակից առաջին ճշմարտութիւն մը կը ծագի, որուն վրայ տարակոյս ունենալ ներելի չէ, վասն զի սխալմունքն ապերասալի է։ այն է թէ՝ ընկերութեան մէջ նշանաւոր աստիճան մ'ստանալու համար, մի միայն ձեր վրայ յուսալու էք։

« Ձեր ընտանեաց փառքն ու հարստութիւնն անօգուտ են եթէ ձերանձնական արժէքը գտնոնք չարդարացուցէ։

« Ձեր ծնողաց հարստութեան տուած դիւաւոր օգուտն է ազատական դաստիարակութիւն մը հայթայթել։ սակայն հարստութիւնն ազատաբեր կըլլայ ձեզ, առաւել ազատաբեր քան զաղքատութիւնը, եթէ ինչպէս շատ անգամ կը պատահի անգործ և շռայլ կեանք մը վարելու արտանդիր ընէ զձեզ։

« Որչափ ազնուական անուն մը մեծ նեցուկ մը կըլլայ զայն արժանապէս կրողին համար, այնչափ ալ նախատանաց պատճառ է։ Ազնուական անուն մը ունենալ՝ ինքնին գովեստ է։ բայց ինքնին գովեստ չէ՝ ինքնին գործ։ Ազնուական անուն մը ունենալ՝ ինքնին գործ է։ բայց ինքնին գործ չէ՝ ինքնին գովեստ

լուած բառերը կը յեղեղէ։ Անկից վերջը կուգան Ֆենիեաններն և քօլէրան, որոց մէկը սարսափելի ջարդ կընէ Լոնտրայի բազմամարդ թաղերուն մէջ, և միւսը մեծ դաւադրութեան մը կերպարանք առնելով Անգլիոյ քաղաքական զօրութիւնը կործանել կ'սպառնայ։

Իրլանտայի մէջ բանտարկութիւնները Ֆենիեանց զօրութիւնը ցրուեցին, բայց ասոնց բուն որջն Ամերիկա է, ուրկից միշտ Իռլանտայի վրայ կը յարձակին, և իրենց յարձակումներն ալ քաջալերութիւն կը դանեն Ամերիկացիներէն։ Աշխարհի ազգային ժողովը չէզոքութեան համար նոր օրէնք մը ընդունեց, որով Միացեալ–Նահանգաց հետ պատերազմ չընող ազգաց կամ անոնց հպատակներուն նաւեր և պատերազմական մթերք ծախելու արտօնութիւն կը տուի Ամերիկայի քաղաքացւոց։ Այս օրէնքը թէ Մէքսիկայի և թէ Իռլանտայի համար ազատ կընայ ըլլալ, վասն զի եթէ նախագահը զայն վաւերացնէ, Յուարէզեանք և Ֆենիեանք կրնան ամենայն դիւրութեամբ և անարգել պատերազմական մթերք հայթայթել Միացեալ Նահանգներէն։ Ազգաբնութեան օրինաց համար արտաքին գործոց մասնաժողովին կոչմանէ Յողովոյն ներկայացուած տեղեկագիրն Անգլիոյ դէմ թշնամական խօսքերով լեցուն է։ Ասկից զատ Յողովն որոշեր է որ նախագահն Անգլիոյ կառավարութենէն խնդրէ Իռլանտայի մէջ բանտարկուած Ֆենիեաններն արձակել, և Միացեալ–Նահանգաց մէջ կառավարութեան կողմանէ Ֆենիեաններուն դէմ բացուած դատերը դադրեցնել։ Բայց չյուսացուիր որ նախագահն այս որոշմանց հետևի։

Մէքսիկայի Հարլթ կայսրուհւոյն Եւրոպա ուղեւորելուն նպատակն անյայտ եղած կը համարուի։ Գաղղիա նորէն զօրք և սատակ զրկել յանձն չառնուր։ Դժբաղդաբար Մաքսիմիլեանոս կայսեր դիրքն աւելի անտանելի կըլլայ։ Վերջին տեղեկութիւնքս Յուարէզեանց վասնզիած նոր յաջողութեանց պատճառաւ՝ Գաղէն մարաքախաը դարձեալ հասարակապետականաց դէմ կռուելու դացեր է, բայց ան անդամ անոնց ցրուիլը խիստ երկբայելի է։ Ասկից յառաջ կուդայ երկրին համար անկայուն և տարտամ վիճակ մը՝ որ նորահաստատ կայսրութեան հիմ բռնել չտար։

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐԵՐ

Փարիզ 21 օգոստ.

Բրուսիա իրեն սահման պիտի ընդունի Մէյն գետը՝, եւ չպիտի դպչի անոր հարաւային կողմը գտնուած Պավիէրայի եւ Հէսցարմշթատի երկիրներուն. բայց գետին ձախ կողմը եղած երկիրներէն Ֆայլթէնֆէլսի եւ Գիւլովպախի նահանգները պիտի առնու։ Հէսի մեծ դքսութեան բնաւ չպիտի դպչի։ Իսկ Վիրթէմպերկի եւ Պատի մեծ դքսութեան գալով, առաջինէն 30 միլիոն եւ երկրորդէն 15 միլիոն ֆրանք կը պահանջէ։»

Փարիզ 23 օգոստ.

«Մէքսիկայի կայսրուհին Միրամար գնաց։

«Անգլիոյ Պանքան դրամաղեղչը տարիւրին 7 ի իջուց։»

Բեղրպուրգ 20 օգոստ.

«Սիպէրիայի Իրքուցք քաղաքին մէջ հաղարի չափ լեհացի աքսորեալք ոտք ելան ու մօտակայ անտառները դացին ապաստանեցան։

«Սօխում Գալէի մէջ ալ ապստամբութիւն մը ծագեցաւ տուրքի պատճառաւ։ Բազմաթիւ զինուորական պաշտօնակալներ սպաննուեցան, եւ քաղաքն ալ հրոյ ճարակ եղաւ։»

Ուրիշ հեռագրագիր մը կը ծանուցանէ թէ Իրքուցքի ապստամբներուն վրայ զօրք ղրկուելով ամենն ալ բռնուեր են, եւ մէջերնէն 35ը սպաննուեր են։

Փարիզ 22 օգոստ.

«Վիէննայէն լուր կուգայ թէ հաչտութիւնն ստորագրուելէն անմիջապէս եւրոպայի կայսրը Հունգարայի պատասխանատու պաշտօնեայներ պիտի անուանէ եւ Հունգարիոյ աւագ ժողովը պիտի գումարէ։

«Մունիխէն կը հեռագրեն թէ Պավիէրա առջի բերան կարծուածէն քիչ վնասակար պայմաններով հաչտութիւն ստորագրեր է Բրուսիոյ հետ։»

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

Փարիզ 21 օգոստ.

Օմ. ընդհ. պարտք 27	40–27 45
» փոխառութիւն 1863ի	236
» փոխառութիւն 1865ի	235

Լոնտրա 22 օգոստ.

Օմ. ընդհ. պարտք	26–26½

Սօխում–գալէի ապստամբութեան վրայ հետեւեալ տեղեկութիւնները բերաւ Տրապիզոնի վերջին շոգենաւը։

«Գերիի վաճառականները դժգոհ ըլլալով ռուսաց կառավարութեան դրած արգելքներէն, խորհուրդ ըրին ռուսաց պահապան զօրքը Ջարդել, քաղաքն առաւի տալ և յետոյ նաւ նստիլ ու Անատոլու երթալ իրրև գաղթական։ Ռուսի գիշերը ոտք ելնելով՝ նախ քաղաքին հրամանատարուն իր ընտանիքը և յետոյ ուրիշ ռուս պաշտօնակալները Ջարդեցին և քաղաքին մէկ մասն աւարեցին։ Բարեբաղդաբար պահապան զօրքը հասաւ, և յամառ կռուէ մ'եւոր ապստամբները ցրուեց, որք 300 հոգի կորուսին։ Իսկ ռուսերէն 100 հոգի մեռան, կանայքն և մանկուանքն ալ հաշուելով։ Ասոր վրայ Բօթիէն նաւով օդնական զօրք ղրկուեցաւ Սուքում–գալէ։»

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կիրիսի խռովութիւնները քանի մը ամիսէ 'ի վեր խմորեալ վիճակի մը մէջ մնալէ եւոր, վերջապէս յանդուգն ապստամբութեան մը հասան։ Անցեալները ծանուցեր էինք թէ Ա. սեմ. կառավարիչը կիրիսցւոց կողմանէ օգոստափառ Ինքնակալին մատուցուած աղերսագրին դէմ՝ որով կը խնդրէին մէկ երկու տուրքեր վերցնել կամ թեթեւցնել, և 1856ի Խաթթի–Հիւմայունն անթերի գործադրել տալ, Բարձր. մեծ Եպարքոսին մերժողական պատասխանը ժողովրդեան երեսփոխանաց հաղորդեր և հրաման ըրեր է որ տեղերնին դառնան և խռովութիւն չհանեն։ Այս հրամանին հնազանդողներուն կայսերական կառավարութիւնն ընդհանուր նեղումը կը շնորհէր, իսկ չհնազանդողներն ապստամբ համարելով պիտի պատժէր։

Երեսփոխանները քանի մ'օր պայմանաժամ խնդրեցին կառավարչէն, և չկրնալով ընդունիլ՝ յայտնի ապստամբութեան դիմեցին։ Ուստի օգոստ. 2ին Ա. սեմ. կառավարիչն յայտարարութիւն ըրաւ թէ ամեն հաշտարար միջոցներն սպառած ըլլալով, ապստամբները զենու զօրութեամբ զսպել հարկ կըլլայ։

Ապստամբները Գաղղիոյ Անգլիոյ Ռուսիոյ և Հելլենական դրօշակները պարզեր են, և երեսփոխաններն ալ գաւառները ցրուեր են որպէս զի բնակիչներն ոտք հանելով կայսերական զօրաց դէմ դնեն։

Մինչև ցարդ տակաւին կռուոյ մը լուր չառնուեցաւ, և կայսերական կառավարութիւնն ալ իրաց այս ծանր վիճակին առաջքն առնելու համար անց եալ շաբթու Ա. սեմ. Մահմուտ փաշան մանաւոր պաշտօնով Կիրիս զրկեց որ ապստամբները քաղցրութեամբ'ի դդաստութիւն բերելու վերջին ճիգ մ'ալ թափէ։

Կը կարծուի որ կղզւոյն մէջ գրանուած զօրքերը բաւական են ապստամբութիւնը զսպելու, որ եթէ շուտով չվերջանայ, կրսէ Լէվանթ Հերալտ լրագիրը, կրնայ 1860ին Սորեատանի դէպքերուն նման եւրոպական տէրութեանց միջամտութիւնը հրաւիրել։ Արդէն Անգլիա Գաղղիա և Ռուսիա պատերազմական նաւեր զրկած են Կիլիկիոյ Ջուրերը։ Արքօրօնայի մէջ գումարուած կրեատացւոց ընդհանուր ժողովն ալ վերոյիշեալ երեք տէրութեանց հիւպատոսներուն ուղղած մը մատուցեր է՝ որուն մէջ անտեղի գանգատներ կը նեն կղզւոյն Ա. սեմ կառավարչին դէմ, և իրենց ապստամբութեան պատասխանատուութիւնն անոր վրայ կը ձգեն։

Լէվանթ–Հերալտ լրագիրը կը ծանուցանէ թէ կայսերական կառավարութիւնն առ այժմ մեծագումար փոխառութիւն մ'ընելու անհնարութիւնը տեսնելով, գանձուն անհրաժեշտ պիտոյքը լրացնելու համար հրաման ըրաւ 1 միլիոն լիրայի արտաքոյ կարգի առուրք մը հաւաքուի կայսրութեան ամեն գաւառներէն՝ Հիմնական գաւառն 'ի բաց առեալ։ Բայց յիշեալ լրագիրը չյուսար որ այս գումարէն կէս միլիոն լիրայ կարենայ ժողովուիլ, մինչդեռ գանձը տէրութեան պարտուց տոկոսներուն համար 850 000 լիրայի պէտք ունի։

Իսկ փոքր ամսականներու վճարման համար Սոսիէթէ–Ժէնէրալէն 200 000 լիրայի փոխառութեան բանակցութիւն մ'եղած է, և կրսուի թէ այս գումարը 500 000 լիրայի հասցընելու խօսք կայ։

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ԵՒ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նուպարեան և Շահնազարեան գիշերօթիկ վարժարանը բացուած է 'ի Խոտգիւղ բաւական ընդարձակ տան մը մէջ։ Արդէն 10 որդեգիրք սկսած են նպատակին յարմար դասախօսութիւն մ'առնելու, իրենց սննդեան, մաքրութեան և հագուստի վերաբերեալ ամեն պիտոյքը գոհացուցիչ կերպով մատակարարուելով, շնորհիւ մշանջենաւոր հասութի այն հատատ դրամագլխին՝ որոյ քառորդ մասը հոգելոյս Շահնազարեան Գեր. Պարսպեան վարդապետը կատակաւ ձգեց և մնացած երեք քառորդն ալ լրացուց նորին կատակատար Ա. սեմաշուք Նուպար փաշան, 'ի յիշատակ անմահ հոգւոյ եղբօր իւրոյ Ա. սեմաշուք Առաքել փաշայի Նուպարեան։

Ազգը շատոնց կը փափաքէր ունենալ ասանկ գիշերօթիկ վարժարան մը՝ ուր աշակերտք ազգային կատարեալ դասախօսութիւն մ'առնելու կարող ըլլան։ Ահա յիշեալ մեծատուն և բազմերախտ անձինքը անոր հիմն ձգեցին։ հիմնա կը մնայ ազգասէր եւ բարեպաշտ ազգայնոց՝ որ իրենց որդիքը այս ազգային և անոր մէկ մասին հասոյթը մշանջենաւորապէս ապահովցած վարժարանս զրկելով՝ անմահ յիշատակաց տէր ելլան։

ղրաստութիւնը չեմ կրնար մեղադրել։ Ուղէք հրամանատար կամ նաւապետ ըլլալ։ ։ ։ Ձեր փառասիրութիւնը դովելի կը համարիմ, քանզի որչափ ձեր դիրքը բարձր ըլլայ՝ այնչափ օգտակար կերպով կրնաք ձեր նմանեաց երջանկութեան նպաստել։

«Ամբարձէք ուրեմն ձեր հոգին և սիրտը այն բարձր դրից, որ ձեր երիտասարդ փառասիրութիւնը կերպաղէ։ Աշխարհիս թագուհին հանճարն է։ մը շակեցէ՛ք ձեր հանճարն ուսմամբ և խորհրդածութեամբ։ կատարեալդարձեցէ՛ք ձեր դատողութիւնը ձեր բոլորտիքն եղած բաներուն վրայ՝ որչափ որ կարելի է՝ ճիշտ դատողներ սատանալով։

«Ա՛հ, այս մէկ աւուր գործ չէ, այլ ամբողջ կեանքի մը։ Բայց մեծապէս կը սխալիք եթէ կարծէք որ այս ճեմարանէն ելնելէ եւոր ձեզի համար հանգստեան օրեր պիտի գան։ Ո՛չ, ոչ, մարդուս բազդը հանգստութիւն չէ։ Որ ապարէզի մէջ ալ որ մտնէք՝ ձեր կենաց ամեն օրերը նորանոր խնդիրներ պիտի ներկայանան ձեզ լուծելու, և նոր ջանքեր պիտի ունենաք կատարելու։ Պէտք է ուրեմն աշխատիլ, անընդհատ աշխատիլ։ բայց մի՛ դանդաղիք, քանզի կեանքը գործունէութիւն է, իսկ անգործութիւնը մահուան պատկերն է։

«Բայց ամեն բանէ յառաջ ձեր սիրտը կրթեցէք, վասն զի ընկերութիւնը բարի մարդոց աւելի պէտք ունի՝ քան թէ հանճարաւոր անձանց։ Ա. արժեցէ՛ք ձեր կիրքն և հաճոյքը յաղթելու, վասն զի ինչպէ՞ս ուրիշները պիտի ձեր իշխանութիւնն ընդունին, եթէ դուք ձեզի չկարենաք իշխել։ Հեշտութիւններէ ու զուարճութիւններէ հեռու փախիք, թէ և անմեղ ալ ըլլան, վասն զի կամքը կը տկարացընեն, և մի՛ մոռնաք որ հոգին հրամայելու և մարմինը հնազանդելու համար եղած են։

«Իմ ամենայն անկեղծութեամբս տուած խրատներուս հետևիք կամ ոչ, սա միայն ձշմարիտ է, որ մարդկային ընկերութիւնն՝ իր առջև շնորհ չդնողներուն կարծածէն աւելի արդար է, և ձեր աշխատանաց համեմատ կը վարձատրէ զձեզ։

«Ձեր բազդը ձեր ձեռքն է, և ձեր ընտրութիւնը չեմ կրնար մեղադրել։ Ուզէք՝ հրամանատար կամ նաւապետ ըլլալ։ ։ ։ Ձեր փառասիրութիւնը դովելի կը համարիմ, քանզի որչափ ձեր դիրքը բարձր ըլլայ՝ այնչափ օգտակար կերպով կրնաք ձեր նմանեաց երջանկութեան նպաստել։

«Ամբարձէք ուրեմն ձեր հոգին և սիրտը այն բարձր դրից, որ ձեր երիտասարդ փառասիրութիւնը կերպաղէ։ Աշխարհիս թագուհին հանճարն է։ մը շակեցէ՛ք ձեր հանճարն ուսմամբ և խորհրդածութեամբ։ կատարեալդարձեցէ՛ք ձեր դատողութիւնը ձեր բոլորտիքն եղած բաներուն վրայ՝ որչափ որ կարելի է՝ ճիշտ դատողներ սատանալով։

«Ա՛հ, այս մէկ աւուր գործ չէ, այլ ամբողջ կեանքի մը։ Բայց մեծապէս կը սխալիք եթէ կարծէք որ այս ճեմարանէն ելնելէ եւոր ձեզի համար հանգստեան օրեր պիտի գան։ Ո՛չ, ոչ, մարդուս բազդը հանգստութիւն չէ։ Որ ապարէզի մէջ ալ որ մտնէք՝ ձեր կենաց ամեն օրերը նորանոր խնդիրներ պիտի ներկայանան ձեզ լուծելու, և նոր ընտրութիւն չափ կըլլայ։ Ձեզնէ միայն կախեալ է երջանիկ կամ ապերջանիկ, փառաւոր կամ անփառաւոնակ բազդ մ'ունենալ։ Ձեմ կարծեր թէ այս պայմանները շատ խիստ երևին ձեզ, քանզի ամենայն ոք ըստ գործոց իւրոց առածը սուտ չէ։ ։ ։

«Սիրեցէ՛ք արդի ընկերութիւնը, զոր հիմնելու համար ձեր հայրերն այնչափ մարտնչեցան, և անոնց պէս 'ի հարկին ձեր կեանքը զոհելու պատրաստ եղեք։ Ընդերյոյն երկրագուներն ինչ ալ որ ըսեն, ընկերութիւն մը չկայ որ մերինէն աւելի արդարութեամբ և մարդասիրութեամբ զգածեալ և աւելի քրիստոնէական ըլլայ։

«Սիրեցէ՛ք ձեր հայրենիքը, ինչ ալ որ պատահի, նոյն իսկ եթէ օր մը տեսնէք որ հայրենիքը արդարութիւն չըներ ձեզ։ Հայրենիքը մայր մ'է և մայր մը երբէք չկրնար իր որդւոց առջև յանցաւոր երևիլ։

«Պարծեցէ՛ք Գաղղիոյ որդիքն ըլլալնուդ համար։ Մեր Գաղղիան մեծ և ազնիւ է ամեն ազգաց մէջ, վասն զի նա միայն իր արիւնն ու ջանքերը զոհած է արդարութեան և ժողովրդոց անկախութեան համար։ ։ ։

«Բայց այս ամեն մեծամեծ պարտաւորութիւնները կատարելու համար ձեզի պէտք է անցեալի նեցուկ մը, անշնչանելի ջահ մը, որ կարենայ ձեզ առաջնորդել ամեն փորձութեանց մէջ, ինչպէս այն հրեղէն սիւնը որ Իսրայելի որդւոց կառաջնորդէր անապատի գիշերին մէջ։

«Այն նեցուկը, այն սիւնն ուրիշ տեղ չէք կրնար գտնել՝ այլ միայն վերադոյն կրօնական զգացման մը՝ այն է քրիստոնէական զգացման մէջ։

«Զգուշացէք երկու վարդապետութիւններէ՝ որք հաւատարապէս սուտ և ապիսաբեր են, և որք յետին ժամանակներս բաւական հետևողներ ունեցան։ Ասոնցմէ մէկին արդի ընկերութիւնը կը տապալէ յանուն քրիստոնէութեան և միւսը քրիստոնէութիւնը կը տապալէ յանուն արդի ընկերութեան*։

* Եթէ չենք սխալիր, Պ. Պօնժան առաջնոյն կակնարկէ անդրալեռնականութիւնը՝ որ «յանուն քրիստոնէութեան արդի ընկերութիւնը» տապալել կը ջանայ։

ժանի բարեբարոյ յիշատակը պատուելու բարեհաճին։

Այս վարժարանիս մէջ առ այժմ դաս կը տրուին ազգիս մէջ դանուած ընտիր դասատուաց միջոցաւ։

1։ Հայերէն, գաղղերէն, տաճկերէն և անգլերէն լեզուները։

2։ Քրիստոնէական վարդապետութիւն, կրօնագիտութիւն և բարոյական։

3։ Աշխարհագրութիւն իր ամէն ճիւղերովը։

4։ Պատուաճաշնչի, ազգային և ընդհանուր պատմութիւնք։

5։ Վաճառականութիւն, պարզատմամբ և կրկնատոմար։

6։ Գծագրութիւն, դծդրութիւն, պատկերհանութիւն։

7։ Սկզբունք քանակագիտութեան, այսինքն՝ թուաբանութիւն, հանրահաշիւ, երկրաչափութիւն, եռանկիւնաչափութիւն, արտաչափութիւն և ուրիշ կարևոր ճիւղեր։

8։ Սկզբունք բնական գիտութեան, բնալուծութեան և մեքենականութեան, և կիրառութիւն նոցա յարուեստս։

9։ Գրագիտութեան ամէն ճիւղերը։

10։ Փիլիսոփայութիւն։

Վարժարանիս ուսման ընթացքը 4էն մինչև 7 տարի կը տևէ։

Վարժարանիս անձնուէր տեսչութիւնը պատրաստ է հարկ եղած տաճն ուրիշ կարևոր լեզուներ և ուսմունքներ ալ աւելցընելու, և նաև իրրև անհրաժեշտ պարտք իր վրայ առած է աշակերտաց ծնողքը գոհ ընելու՝ սիրելեան, մաքրութեան և պահպանութեան ամէն խնամքներն ամենայն կատարելութեամբ մատակարարելով։

Վարժարանս թոշակաւոր աշակերտ մը հեռաւեալ պայմաններով կընդունի։

Ա։ Տարիքը 10էն փոքր ըլլալու չէ։

Բ։ Տարին 40 անդրիական լիրա կամ 44 օսմանեան ոսկի պիտի վճարէ, միշտ վեցամեայն կանխիկ հատուցանելով։

Գ։ Դասագիրք, դասարեղէնք և հագուստ՝ ծնողաց վրայ են, որոց ցուցակը դպրոցիս տեսչութիւնը պատրաստէ ուղղին տալու։

Աւելի մանրամասն պարագայներն իմանալ ուզողը պէտք է դիմել Մեծ Նոր խան միջին յարկ թիւ 12 սենեակը Փեշտմալճեան Սահակ աղայինկամ դպրոցիս տեսուչ Ս։ Մինասեանին, որ ամէն երկուշաբթի չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը կէս օրէն առաջ կը գտնուի ի Խասգիւղ Ներսիսեան վարժարանը։

Փունջ լրագրին այս շաբթու տոքթոր Պէհրանի մահն և դաղղիական ազգին ըրած կտակը Ֆանուցանելով, կը մեղադրէ Փարիզի հայոց հոգևորական տեսուչ արժանապատիւ Տ։ Յովհաննէս Ալիքեարպէ յէնտեան քահանայն իր թէ վախճանեալը մահուընէն առաջ չէ փնտուեր, և այլն, և այլն։

Բայց պարագայ մը կայ, զոր Փունջը չգիտեր անշուշտ։ Տոքթոր Պէհրան անցեալ տարի օգտափոխութեան համար Իտալիա գացած էր, և հոն հիւանդութիւնը ծանրանալով այս օրերս Փարիզ դարձեր և երկու երեք օր եղաք մեռեր է, այնպէս որ Փարիզի հոգևորական տեսուչն անոր գալուստն և մահը մի և նոյն ժամանակ լսած է։ Իրողութիւնն այսպէս ըլլալով, կը յուսացուի որ Փունջն իր մեղադրանքը եկաւնու և վերոյիշեալ քահանային տարաբարար բամբասելուն պատճառ չըլլար։

Հեռաւեալ նամակին հրատարակութիւնը կը խնդրուի։

. . . խմբագիր Մասիս պատուական լրագրոյ։

Պարբերական հրատարակութիւնը որչափ ալ ազգի մը յառաջադիմութեանն ու զարգացմանը կը նպաստէ, ընդհակառակն թէ որ առանց խմբագրական օրինաց ուշադրութիւն ընելու չարաչար գործածուի, բազմապատիկաւելի կը վնասէ, (որուն փորձը քանի տարիէ՛ի վեր բաւական կրած է ազգերիս)։ Զարաչար գործածուիլ ըսելով ուրիշ բան չենք կրնար հասկնալ, այլ միայն՝ առանց քննութեան, առանց դրդմամբ կամ ըսողին հաւատարմութիւնը կամ անկեղծութիւնը նկատելու, ճշմարիտ կամ սուտ, ըստոյգ կամ անստոյգ խառն՝ի խուռն լսածը հրատարակել, լաւական է որ մէկու մը մտնաւանդ եկեղեցականի վրայ բամբասանք եղած ըլլայ մէջը։ այս ըսածիս փոքրիկ ապացոյց մը կրնայ համարուիլ հետեւեալ դէպքը։

Քանի մը շաբաթ առաջ անձնական գործերուս համար Պահճէճիկ գտնուելով, երբոր խմացայ թէ Նիկոմիդիոյ առաջնորդ Դեր Նիկողայոս արքեպիսկոպոսը դիւղը եկեր է եւ դպրոցին այցելութիւն ընելու եւ գիւղին աղքատաց հոգեւոր եւ մարմնաւոր միխիթարութիւններ մատակարարելու կ՚զբաղի, հեռը ունեցած վաղեմի բարեկամութիւնս յիշելով՝ Վարդավառի մեռելոցին օրը Ս։Մինաս կոչուած տեղը քիչ մը կերթակուր ուտելու հրաւիրեցի գիւղին քահանայիցն ու երեւելեացը հետ։ Նորին սրբազնութիւնը խոնարհաբար հաճեցաւ մեր հրաւէրը ընդունիլ։ Սակայն անծանօթ անձ մը՝ արդեօք այս հրաւիրանաց արժանի չըլլալուն կամ թէ ուրիշ պատճառի՞ մը համար զրդռուելով՝ Մանղուսմէ լրագրին ԷՖԷՖԷՆԱՄԱԿ գրած է յիշեալ արքեպիսկոպոսը բամբասելով, որպէս թէ անտարբեր ազգային վարժարանաց եւ անփոյթ գիւղին աղքատաց վիճակին։ Ս։Մինասայ լերանը վրայ կերթակուր կերեր է։ Այս բամբասանաց պատճառը նըստասս եղած ըլլալով, կը հարկադրիմ հարցընելու թէ կոյ արդեօք այնպիսի օրէնք մը որ եկեղեցականաց վրայ պարտք դնէ պարկեշտ տեղանի մը տեղանակից չըլլալ, բաց տեղ կերթակուր չուտել, կամ տեղ մը հրաւիրուելնէ բոլոր գիւղացին ալ անխտիր հոն հրաւիրելու, որպէս զի այսպիսի տարաձայնութեան կամ բամբասանաց տեղի չտայ։

Կը մնդրեմ . . . խմբագիր, որ այսնամակ պատուական թերթիդ անկողմնատէր էջերուն մէջ զետեղելու բարեհաճիք, որպէս զի եպիսկոպոս մը ճաշի հրաւիրելը եւ անոր ալ ընդունիլն ուներկայ գտնուիլը՝ եթէ յանցանք կամ պակասութիւն է՝ թերեւս մէկը երնէ ու հասկցընէ մեզ։ ապա թէ ոչ՝ Մանղուսմէի նամակագրին չարամրաստութիւնը յայտնի ըլլայ։

Կ։ Պոլիս Գալատիա Յովհաննէս Սեմերեան
11/23 օգոստ։ 1866

. . . . խմբագիր։

Աստուածային օրէնքը կը պատուիրէ ամէն մարդու ոչ միայն իւր իրաւունքը պաշտպանել, այլ և իւր ընկերինը, և ահա այս սուրբ պարտքը։ որ ընկերականութեան նուիրական հիմն է, պարտաւորեց մեզ մի համառօտ պատասխանի գրել այն թերթին մի քանի կէտերուն դէմ, որ նորատն հրատարակեալ է Աբրամեան ազգանէն այս վերնագրով։ «առ Պերոգոյն ազգային ժողով Կ։ Պոլսոյ՝ի Սարգսէ արք. եպիսկոպոսէ Ջալալեանց»։ Մեր գրած պատասխանին է հետեւեալը, զոր ուղարկելով ձեր յարգութեանը՝ կը խնդրենք որ բարեհաճիք հրատարակել ձեր անկողմնասէր լրագրին միջոցաւ։

Սարգիս արքեպիսկոպոսի յիշեալ գրուածքը, որ՝ի 14 մայիսի 1864 ամի ուղղած է յանուն Կ։ Պոլսոյ ազգային ժողովոյն և այժմ տպագրութեամբ հրատարակուած, ըստ բուն պարունակութեան՝ է մի բողոք Պ։ Ս։ Փափազեանի «ազգային պատմութիւն»ն ուսումն դասագրքին դէմ։ բայց՝ որովհետեւ արտաքոյ այս բողոքարկութեան պատմուած են և այնպիսի իրողութիւններ և ըղպարտութիւններ, որոց սուտ թիւնը յայտնի է մեզ։ ուստի հարկ կը համարինք՝ ի սեր ճշմարտութեան, յիշեալ սխալները ու ղղել և ըղպարտութեան բարուբանքները քերել։

Սրբոյ զան Սարգսի բողքարկին մէջ՝ի շարս այլոց, հրատարակուած կան երեք կոնդակ Ներսէս Պատրիարքի, որոնք բոլորովին հեռի բողքարկութեան նպատակէն՝ Ներսիսեան դպրոցի անցքերուն կը վերաբերին և միանգամ ևս ապացուցած են՝ ի Թիֆլիզ։ Այս կոնդակներու կրկնակի ապացոյցութեան շարժառիթն այն է, որ Սարգիս արքեպիսկոպոսն, դուցէ խղճահարութենէ շարժեալ, (վասն զի պահանջող չկայ) կը ջանայ ընթերցողները համոզել որ ինքն չէ եղած Պ։ Շանշեանի հրաժարման պատճառն Ներսիսեան դպրոցի տեսչութեան պաշտօնէն, և հետեւապէս կը պնդէ, որ «Շանշեանի համախոհքն» (սրբազանի սահմանած բառն է) եղած են պատճառ այն դայթակղութեան, որ ըստ իւր ասութեան «տարածեալ կայ յամենայն ուրեք» և տեղի գտած է Պ։ Փափազեանի դասագրքին մէջ։ Թողով բողքարկութեան և դասախօսութեան խնդիրն սրբազան արքեպիսկոպոսին և Պ։ Փափազեանին, որ իրենց գիտնալու բանն է, խօսինք այն կէտերուն վրայ, որոնք սուտ են և ինքնահնար։

Ա։ Սարգիս արքեպիսկոպոսն շարունակ ինն տարին է, որ բանիւ և գրով կը պնդէ թէ ինքն չէ եղած Պ։ Շանշեանցի հրաժարման պատճառն։ Թիֆլիզի մէջ քարոզեց այս բանս, բայց արդիւնք չունեցաւ, վասն զի եղելութիւնը յայտնի էր ժողովրդեան։ Մասնաւորապէս Պատրիարքն նամակներով գրեց, բայց Շանշեանէն գրաւոր պատասխան(1) ստացաւ։ Ճշմարտութիւնն չծածկուեցաւ։ Ներսիսեան դպրոցի կարկատուն հաշուեառութեան գրքին մէջ վատաբանութիւններ հրատարակեց, բայց օրագիրներն ընդդէմ ազդակեցին։ այժմ էլ Տաճկաստանի մէջ վաճառ կը հանէ ինչ որ Ռուսատնում անցած, հնացած և մոռացուած է, բայց ցոյց կը տանք որ ինքնահնար են և նոյն իսկ ինքն Ս։ արքեպիսկոպոսն է Շանշեանի հրաժարման պատճառն։ ցոյց կը տանք ոչ թէ Ներսիսեան դպրոցի գիւանին մէջ արձանագրած բազմաթիւ վաւերագիրներէն և կոնդակներէն, որոնք այժմ մեր ձեռքն չեն բայց անցայտ չեն Ս։ արքեպիսկոպոսին, այլ ցոյց կը տանք նոյն իսկ սրբազան Սարգսի հրատարակած երեք կոնդակներէն՝ մեծ ընթերցողաց մատչելութիւնը դարձնելով յետագայ թուականներուն։

Առաջին կոնդակը գրուած է Թիֆլիզէն Պետերբուրգ առ հայազգի իշխան Աղաթոն Դուլեան՝ի 1850 ամի, և միւս երկուսն գրուածին Էջմիածնէն Թիֆլիզ դպրոցի փարչութեան վրայ՝ի 1855 ամի, օգոստոս ամսուն մէջ։ Ներսէս Պատրիարքն վախճանած է 1857ին, իսկ Պ։ Շանշեան հրաժարած է դպրոցէն 1858ին։ Ս։ արքեպիսկոպոսի առաջնորդութեան ժամանակ։ Այս ժամանակագրութեան կողմանէ վատաբանութեան տեղիք չկայ։

Բայց Սարգիս սրբազանն կասէ որ առաջին կոնդակն ապացոյց է, որ Պ։ Շանշեան գործակից չէ կամեցիլ ընդունել ուսումնարանին կառավարութեան մէջ և առաջին հրաւիրանաց ժամանակ չէ շարունակել տեսչութեան պաշտօնն։ Մենք էլ կասինք և մեզ հետ բոլոր Թիֆլիզցիք, որ Պ։ Շանշեանն իրաւունք ունէր իր պաշտօնն չըշարունակել 1850ին, իր գործակիցներուն պատճառաւ, վասն զի, թէպէտ իր գործակիցներուն մէկն իշխանազն Աբղութինսկին էր և երկուսն ազնուազգի Խիրդիներեան Եւ Մանդինեան։ բայց դատարակութեան բոլորովին անհիմնաւոր էին և երկուսն լոկ վաճառականք, վասն զի ելեւուզ հաշիւ պահող (2) և փոխանակ ուսումնարանի ելեւմտական և տնտեսական մասն կառավարելու, որոյ համար նշանակուած էին, ուսումնական և ուսուցչական գործքերուն կը խառնուէին և կը խանգարէին։ Սակայն վերջը իւնց թերութիւնը զգացին և թախանձանաց դիր դրելով առ Պ։ Շանշեանն՝ի Պետերբուրգ, վերջապէս հրաւիրեցին և ուսումնական մասն կառավարելու լիակատար իշխանութիւնն նոցան յայտնեցին։ կամաք և հաստատութեամբ Ներսէս Պատրիարքն, որ և կառավարեց մինչև 1858 թուական։

Բայց Սարգիս սրբազանն կասէ որ այս կառավարութեան ժամանակ ընելն են եղած Ս։ Հայրապետեանն՝ի Ս։ Էջմիածին «՝ի հասարակական համբաւոյ շնչելիւնք, իբր զի յառաջադէմ աշակերտք ուսումնարանի անհնարանք գտանին գլուխ թեանց գերարժան հեղինակաց Հայոց . . . . իբր զի տկարութեամբ կատարելութեան գիտութեանց ատուածարանութիւնք կամ այլ շարագրութիւնք նախնեաց հայոց չ՚են այնպէս կատարեալք» և այլն։ Բայց մենք էլ նայ։ եւ երկրորդովը կը հասկնայ անհաւատութիւնը որ «յանուն արդի ընկերութեան քրիստոնէութիւնը տապալելու» կը դնեն։ (Ծ. թ.)

«Երկուքին ալ միւս նոյն պատասխանը բաւական է։

«Ոչ, ո՛չ, ըսէք անոնց, այն երկու մեծ և սուրբ բաները՝ քրիստոնէութիւնն ու ազգութիւնը՝ անհամաձայն չեն։ Նոքա միայն այնպիսի երեւոյթ մը կը նկատեն, որք սկզբունքը մարդոց չաքաջար գործածութեան հետ կը շփոթեն։

«Ինչպէ՞ս քրիստոնէական կրօնից հակառակ կրնայ ըլլալ արդի քաղաքակրթութիւնը, որ թէ և տակաւին թերի, բայց ամէն ժամանակներէն աւելի կատարեալ իրագործութիւնն է եղբայրութեան սկզբանց, ազատութեան և հաւասարութեան, զոր Քրիստոս առաջին անգամ հրատարակեց հին աշխարհին առջև։

«Եհ՛, հին աշխարհը մէկ հարուածով մը չյաղթուեցաւ, այլ տասն և ութը դարերէ՛ի վեր դիմացած է և այսօր ալ դեռ կը դիմանայ։ Սակայն՝ի դուր է իր ընդդիմութիւնը, յաղթութիւնն անելիքայ է, շատ նշաններ ամէն կողմէ կը հաստատեն անոր կործանումը։

«Այո՛, ես հաստատապէս կը յուսամ թէ կը մերձենայ այն օրը, երբ անձուկ նախապաշարմունքներէ և կոյր կասկածներէ հրաժարելով, կրօնքն ու արդի քաղաքակրթութիւնն այն սրբազան դաշինքը պիտի կնքեն, որ է ազբիւր ասատուածային, ուրկից վերածեալ ընկերութեանց համար պիտի ծագին բարոյական և քաղաքական կարգին ճշմարիտ պայմանները, և մարդկային սեռին համար Ճշմարտութեան, Արդարութեան և Խաղաղութեան թագաւորութիւնը։»

Տա՛ր երկինք որ Հայաստանի զաւակներն ալ անկից զուրկ չմնային։ Հայ երիտասարդք, այս մեծ և ամենավսեմ նպատակին կատարումը մեզնէ կսպասէ Հայաստան։ Աշխատի՛նք ուրեմն։

Պ։Վ։ ՊԱՌՆԱՍԵԱՆ

---

(1) Ծիլն Աւարայրի իր յունվարի թուոյն մէջ եւ նոյնպէս Ծաղիկն հրատարակած ուներն այս պատասխանին; հարցասէր ընթերցողք կարող են կարդալ։

(2) Մէկ օր դիշերօթիկ աշակերտները այս գործակիցներու մէկն կը խնդրեն աշխարհագրական Աղտաս գնել իրենց համար։ կը բարկանայ եւ կը յանդիմանէ թէ «աշակերտն ինչ, ատլաս ինչ։» կարծելով թէ ատլասէ հագուստ կուզեն։ Ծ։ Հ։

կասենք, որ հասարակական կամ վարչական համբաւներու մէջ ասուաւածաբանական դիտութեան և գերարժան հեղինակաց բաղդատութիւնք չեն կարող լինել։ ուրեմն սրբազանն ինքն էր որ այս ժամանակ Էջմիածին էր և իրեւ ասուաւածաբան համբաւները կը հաղորդէր Ներսէս Հայրապետին, և այս համբաւներն ինքնահնար էին, վասն զի ուսումնասէր հայրապետն ինքնին Թիֆլիզ գալով, վերահասու եղաւ, ասուաւեց և տեսաւ, որ այդպիսի համբաւներ չկան, ոչ Թիֆլիզի մէջ և ոչ դրսոյի, ուստի և մինչև իր կենաց վերջին տասն օրն՝ սիրեց, գգուեց և խնամեց թէ աշակերտներն և թէ՝ իրենց առաքինի տեսուչն Պ. Շանշեան, և մանքինի տեսուչն իր դրած կոնդակներէն երկու տարի յետոյ պատահեցաւ, և Պ. Շանշեան Հայրապետին մահուանէն մի տարի յետոյ հրաժարեցաւ՝ երրոր սրբազան Սարգիսն առաջնորդ դարձաւ։ Հրաժարման պատճառն էլ այն էր, որ նոր առաջնորդն՝ խորհուրդ հրաւիրելով, դպրոցի երեք հոգաբարձուները, Էջմիածնի Պրօքուրօր Միրաքեանն, վարժարանի առաջ ուսուցիչները Պատկանեանն ու Պարենեան և գլխաւորն Պ. Շանշեան առաջարկեց վերսխել այն պրօգրամէն, որ՝ որպէս վերջին կամք Հիմնադրին՝ ստորագրուած և վաւերացած էր առաջուց, և Շանշեանն փոփոխութեան անհամաձայն դանուեցաւ, և մնաս բարով ասելով՝ միւս օրը իր հրաժարականը ուղարկեց կաթողիկոսական տեղապահին 'ի Ս. Էջմիածին։

Ր. Սրբազան Ս. արքեպիսկոպոսն երևակայութեամբ ստեղծարանելով մի կարգ մարդիկ և շանշիական կուսակցութիւնք կամ համախոհք անուանելով՝ անդադար կը կրկնէ, որ նոքա են իր վրայ եղած տարաձայնութեանց և ձախորդութեանց պատճառն։ Բայց թէ ո՞յք են այդ մարդիկը, ոչինչ յայտնի չէ որոշակի։ Արդեօք Ներսիսեան դպրոցի մեծագումար ժողովակա՞նքն են, որոնք իւր առաջնորդութեան ժամանակ ազգային վարժարանի հաշիւն կամեցան տեսնել։ Արդեօք Եղնազար և Մակար արքեպիսկոպոսնե՞րն են, որոնք Էջմիածնէն պատգամաւոր եկան դպրոցին մասին ծագած խառնութիւններն անդորրացընել և նոր Հոգաբարձուներ հաստատել Մատթէոս կաթողիկոսի կոնդակով։ Արդեօք Թիֆլիզու հայազգի հասարակութի՞ւնն է, որ ահագին բողոքագրով սրբազան Ս. արքեպիսկոպոսին վիճակաւորութենէ հանեց։ բայց ո՞չ ապաքէն այս բոլոր անցքերու ժամանակ Պ. Շանշեանն Պեսերբուրգ էր և ոչ 'ի Թիֆլիզ։ Սարգիս արքեպիսկոպոսն մինչև յայսօր գտա՞ծ է արդեօք մի ամենադոյզն ապացոյց, մի վերժ-խընդրութեան նշմարանք, որով Պ. Շանշեանն ըրկանք լինի հասուցած նորա կոչման կամ պատուոյն, քաւ լիցի, վասն զի ամենուն յայտնի է Շանշեանի անմեղ առաքինութիւնը, որ ամենայն վեհանձնութեամբ կարէ իր անիծողները օրհնել, իր թշնամիները սիրել և իր հալածիչներու վրայ աղօթել։ Բայց Ս. արքեպիսկոպոսն, եթէ ձեռքը կուրծքին դնէ, չէ կարող ուրանալ այն ըրկանքները և ըղպարութիւնները որ հասուցած է Շանշեանին։

Սարգիս սրբազանն չէ կարող ուրանալ որ ինքն էր Ներսիսեան ուսումնարանի յառաջադիմութեան դէմ մասնութեան առաջին և վերջին քար ձգողն, համբաւելով որպէս թէ բողոքականութիւն կը քարոզուի նորա մէջ, ուրոյ անհեթեթ ասութիւնը ժամանակը նշաւակեց։ Սարգիս սրբազանն չէ կարող ուրանալ, որ իր առաջնորդութեան ժամանակ ինքն եղաւ պատճառ Պ. Շանշեանի հրաժարուելուն, աշակերտաց ցրուելուն, և Ներսիսեան դպրոցի տարիներով յետադիմելուն, վասն զի Շանշեանի տեսչութենէն անչափ գոհ էին թէ՝ Ներսէս կաթողիկոսն և թէ՝ բոլոր վանքակ ուսուսահայք, որոց որդիքը զանազան քաղաքներէ գումարուած էին նոյն դպրոցի մէջ։

Սարգիս սրբազանն չէ կարող ուրանալ, որ անուղղակի կերպով ինքն եղաւ նոյնպէս Պարաքաղու դպրոցի խանգարման պատճառն, վասն զի Շանշեանի հրաժարուելուն պէս՝ ինքն նոյն վիճակին առաջնորդ դարձաւ և մինչև յայսօր նոյնն կը վարէ։

Սարգիս սրբազանն չէ կարող ուրանալ, որ իր ուղղակի կամ անուղղակի քաջալերութեամբն է, որ Զամուրճեան պատուելին սպիտուած է ծամածուել և քաշքշել այն քրիստոնէական դասագիրքը, որ Արօնական ժողովն չորս ամիս քննեց, ընտրութեանը վկայեց, և տպագրութենէն յետոյ աշխարհ ամենայն հաւանեց, բայց 'ի պատուելի Զամուրճեանէն, որ բոլոր Հայոց ազգի մէկ հատիկ ուղղափառ քրիստոնեայն է։

Սարգիս սրբազանն չէ կարող ուրանալ որ դարձեալ իւր քաջալերութեամբն է, որ իր մտերիմները, հայկական գրոց քննիչ Տ. Ղազարն և Պ. Կարենեան, առանց Ս. Մակար առաջնորդի հաճութեան չորս ամսէն աւելի է որ քննութեան պատրուակաւ Թիֆլիզի մէջ բանտարկած ունին նոյն քրիստոնէական դասագրքի 500 օրինակն, որ մի՛ գուցէ ժողովուրդը կարդայ և այն անձանց ամօթալի մերկութիւնը տեսնէ, որոնք պարզամիտները պատրելու համար անդադար որոմն կը ցանեն թէ Պ. Շանշեանը բողոքականութիւն կուսուցանէ, և մի՛ գուցէ իրենք իրենց ունեցած պատուէն էլ զրկուին՝ փոխանակ մեծ պատուի հասնելու։

Սարգիս սրբազանն չէ կարող ուրանալ, որ նոյն իսկ այսօր իւր բողոքագրի հրատարակման պատճառն այնքան իւր անձն արդարացնելն չէ, որչափ Պ. Շանշեանի անունն արատաւորել։ Այս բանի հաւատի ապացոյցն այն է, որ 1864ին առաջարկուած և առանց ուշադրութեան մնացած բողոքագիրն այսօր կը հրատարակուի, և արտաքոյ բողոքարկութեան նպատակին Պ. Շանշեանի անունն կը հայհոյուի, և ըղպարութեան համար երեք կոնդակներ՝ յաւելմամբ և թիւր մեկնութեամբ հանդերձ կրկին կը ապագրուին։ Սարգիս սրբազանն, եթէ գտա ունէր Պ. Փափազեանի հետ, ուղղակի իր դատն պէտք է վարէր և ոչ թէ փայլապար Շանշեանի անուն յիշէր և զըպարտէր։ Արդարութեան փափաքողն չպէտք է ուրիշի արդարութիւնն չարաչար ոտնակոխ առնէ։ վասն զի ինչպէս ամենուն, նոյնպէս և Սարգիս սրբազանին այսպէս կը պատուիրէ Աւետարանն։ «Զամենայն զոր միանգամ կամիջիք՝ թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս և դուք արարէք նոցա։ զի այս իսկ են օրէնքն և մարգարէք։ (Մատ. Է. 12)»

Գ. Մուրատեան

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԸՌԷՋՆՈՐԴ ՄԸՐՑ

ԿԱՄ

ՄԱՅՐԵՐԸ ԻՆՉ ՊԱՐՏՔ ՈՒՆԻՆ ԻՐԵՆՑ ՁԱՒԱԿԱՑԸ ՎՐԱՑ

Թարգմանեաց 'ի Յունականէ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐԱՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ԱՐՄՏԱՆՑԻ

Վաղեմի աշակերտ Սուրբ Փրկչեան վարժարանին Եէսմիդուլէի

Նամակի ձևով գեղեցիկ խրատներ և հրահանգներ պարունակող գիրք մ'է որմէ մեծ օգուտ կրնան քաղել ղաւակի տէր կանայք՝ եթէ բարեբաղդաբար կարող ըլլան կարդալու և մանաւանդ հասկնալու։

Այսպիսի օգտաւէտ գիրք մը թէ թարգմանչին և թէ ղայն քաջալերողներուն պատիւ է։

Մեն հայ գրավաճառաց քով։

Գին 6 ղուրուշ։

Մլուկ (թահտապէթի) լու (վերէ) ցեց (կիւվէ) մէղուկ (սիվրիսինէկ) կարիճ եւ ուրիշ ճճիները ջարդող միակ դեղ։

Աղէքսանդրապօլցի Պ. Թադէոս Ղէրահեանցի գործարանէն ելած և մեծ համբաւ ստացած է Եւրոպայ մէջ։

Այս փոշին արդէն Մայրաքաղաքիս փողոցներուն մէջ վաճառուիլ սկսած է ժամանակէ մ'ի վեր, բայց ղայն բերել տուող վաճառականն խմանալով որ փողոցներուն մէջ վաճառողներէն սմանք շահասիրութեամբ օտարնիթեր խառներ են անոր մէջ, որով դեղին ազդուութիւնը կը սկսանայ և յարգը կը կորսրի, որոշած է ինքնին վաճառել ղայն իր սենեկին մէջ, և կամ պատուաւոր ու վստահելի խանութպաններու միայն տալ։ Ուստի կը ծանուցանէ հասարակութեան որ փողոցներու մէջ ծախուած ներուն չվստահին, այլ երթան Թահմիզ Լօնիւ փողոցը թիւ 42 Պոյաճիի մաղազան, Զինիլի խանը վերի յարկը թիւ 6 և Ուզուն չարշին Զբաղ-ըրքճիներուն մէջ Սիլիհտար ագա խանը վերի յարկը թիւ 3 սենեակները, և այն տեղերէն դնեն։

Գործածութեան եղանակն է գիշերները ննջելու ժամանակ անկողնին բոլորտիքը ցանել։ Ուղղը կրնայ անկողնին մէջալ ցանել, ըստ որում ամենևին վնաս չըներ մարդու։

ԹՈՒՂԹ ԵՒ ԳՐՈՒԹԵՐՆ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐ

ՁԻՆԻԼԻ ԽԱՆԻՆ ԴՈՒԱՆ ԿԻՑ ԹԻՒ 12 ԵՒ 14 ՄԹԵՐԱՆՈՑՆԵՐԸ

ԱՄԵՆԱԺԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ, ՄԵԾ ԵՒ ՄԱՆՐ ՎԱՃԱՌՄՈՒՆՔ

Յ. ԱՐՇԱԿ ԵՒ ԸՆԿ.

Պատիւ ունին արդոյ հասարակութեան ծանուցանելու, որ ամեն տեսակ թուղթեր և գրութեան պիտոյքներ, ինչպէս տետրակներ, կազմարներ, ընդօրինակութեան մատուներ, գրիչ, մելան, գինքամոմ, կանոն, գրաւաղ, և այլն և այլն Եւրոպայ գործարանաց հետ ուղղակի յարաբերութեանց շնորհիւ կարող են պօլսոյ ամեն թղթավաճառներէն աւելի ածան գներով ծախելու թէ մանուկով և թէ հատով ուղղներու։ հասարակութեան դիւրութեանը համար վերջին գիները օրինակներուն վրայ նշանակուած են, մանուկով կամ շատ առնողներուն համար օրինաւոր զեղչելու պայմանաւ։ Գաւառներէն թուղթ և այլն ուղղները կրնան դիւրութեամբ ստանալ, և այնպիսեաց օրինակներն ալ կը զրկուին, ծախքը իրենց վրայ ըլլալով։ նամակները պէտք է վճարուած ըլլան։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԴՐԱՄՈՑ ԱՐԺՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ	Հինգշաբ. 11	Ուրբաթ 12
	Ղուրուշ	Ղուրուշ
Օսմանեան լիրա Մէջ.	103	103
Քառնոց արծաթ		
Լսհամը ումուրմի	29.7	29.7

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ

ԱՐՄՏԻՐ

Յորենթայղան կարծր	28—30
» Իմայիլ »	26—27
» Ռուս. Պալէքք	00—00
» Վառնա	00—00
» Իպրայիլ կակուղ	16—22
» Կալայ »	25—28
» Պուրկաղ »	24—26
Եգիպտացորեն Կալայ	13—14
Գարի	9—9.20

ՄԵՏԱՔՍ

Պրուսա կարճ թէֆիֆ	570—580
» երկան »	560—580
Շաքի հօխան ֆրանք	
» Պարսկաս	50—54

ՆԵՐՔԻՆ ԲԵՐՔ

		Ղուրուշ
Բամպակ Պալքէսէր	հօխայ	—12
» Կէյվէ	»	—13
» Ատանա	»	—12.20
» Ռուսասատան	»	—11.20
Բուրդ Էնկիւրի լուացուած	»	—14
» » չլուացուած	»	—7.30
» Պանտերմա չլուայ	»	—8.20
Ճէյրի Էնկիւրիւ	»	—00
» Թոխատ	»	—00
» Զորում	»	—00
Մազը սեւ	»	—00
» Ճերմակ	»	—0
Թիֆթիք Էնկիւրիւ	»	—46
Աֆիոնպալքէսէր	»	—260
Քիմիրէ Տերեւ բանուած	»	00—00
Սալէպ Տաճկաստանի	»	—15
Մեղրամոմ զեղին Տրապէ	»	—24
» » Անատոլու	»	—23
Սուսամ Ռումէլիի	»	—0
Կտաւատի հունտ Ռուս. Ռիգէ		—
» » Պանտրմա	»	—
Զէթ Այվալըդ	հօխայ	—7.02
» Կիրիտ	»	—7
Ամառ (Սապօն) Դանտիա	»	—6
» » Միտիլլի	»	—5
Բրինձ Եգիպտոս Բէշիա	»	—4
» Տիմեաթ	»	

ԱՐՏԱՔԻՆ ԲԵՐՔ

		Ղուրուշ
Խանվի Ռիս եւ Դաֆիս 100 հօխ.		900—1000
Շաք. Ղլուխ 6-10 լ. ստնդ.	»	—
» Փոշի	» »	
» Հոլ. Ղլուխ	» »	—
» Փոշի	» »	—245
Գաղղ. Ղլուխ	» »	—270
» Փոշի	» »	—240
Անագ (գալայ)	» »	—645
Պղպեղ (պիպէր)	հօխայ	— 6
Լեզակ (չիվիտ) Պէնկալա	»	—135
» » Մատրաս	»	—120
Անուշադր (Նըշատըր)	»	— 7
Պոզպաս (Զէլիք)	մնտուկ	—180
Կապար (Գուրշուն)	»	— 3.20
Թիմ եղ (Թէնէքէ) զոյդ մնտ.	»	—340
Զինք տախտակ թիւ 7-12 Հիյ		— 7.20
Երկաթ Անգ. ճոզաձեւ կնդ.		68— 70
» Տախտակ 1-14	»	
» Բեւեռոյս	»	72— 73
» Բոլորակ	»	135—140
» Ռուսիոյ	»	120—130
Քարֆիձա Վարիլ 39 Հիյ.		—105
Իսթիւպէճ ձէն. զոյդ Մնտ.		—250
» Պէլճ.	»	
» Թրիէսթ	»	
Սաառմաչէթ Վիլինա հօխան		— 15
» Թրիէսա եւ Գաղղ.	»	— 14

Մասիս լրագրոյ բաժանորդութեան տեղերն են՝ Կ. Պոլիս Զինիլի խանը վերի յարկը թ. 7, Մասիսի խմբագրատունը։

Իսկ գաւառաց մէջ հետեւեալ հոգաբարձուաց սենեակները։

ԻԶՄԻՐ. Յարութիւն աղա Տեմոեան.

ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ. Ռափայէլ աղա Բանչուկեան.

ԱՏԱԲԱԶԱՐ. Պ. Յակոբ Սալաճորեան.

ԹԷՔԻՐՏԱՂ. Յարութիւն աղա Շուշանեան.

ԱՆԴՐԻԱՆՈՒՊՕԼԻՍ. Մանուսի Սուքիաս աղա Գալուստեան։

ՏՐԱՊԻԶՈՆ. Պ. Խաչատուր Էլմասեան։

ԿԱՐԻՆ. Կարապետ պատուելի Զաքարեան.

ՀԱԼԷՊ. Նիկողայոս աղա Տէր Մարգարեան.

ԵՐԶՆԿԱ. Ընդերցասիրաց Թանգարան.

ՎԱՆ. Գրիգոր աղա Խաչանեան.

Ուրիշ քաղաքներէ ստոր ազգանիշ ուզողներն՝ այս տեղերէն մեկուն հետ կրնան դիմակցիլ։

Խմբագիր-Տնօրէն
Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՑ
Կ. ՊՕԼԻՍ ԶԻՆԻԼԻ ԽԱՆ